

BOZZAY RÉKA

egyetemi docens,
DE BTK Néderlandisztika Tanszék
ORCID: 0000-0002-3057-000X
bozzay.reka@arts.unideb.hu

A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM INTÉZKEDÉSEI AZ 1831-ES ÉS 1866-OS KOLERAJÁRVÁNY IDEJÉN

Debrecen városában az 1831-ben behurcolt kolera nagy pusztítást végzett, a lakosság majd 7,5%-a vesztette életét a járványban. Gyógymódot még nem ismertek a kortársak, ezért megelőző intézkedésekkel (lezáráások, karantén) próbálták útját állni a járvány terjedésének. Már a betegség híre nyugtalansággal töltötte el a professzorokat, akik a várostól igyekeztek a legfrissebb híreket beszerezni. Sokáig ellenálltak az iskola bezárásának, de amikor a járvány július végén elkezdte szedni halálos áldozatait a városban, mégis kénytelenek voltak lépni. A diákság jelentős része már korábban elhagyta az iskolát, akik viszont maradtak, azokról a professzorok gondoskodtak. A járványhelyzet romlásával felmerült a város részéről annak a gondolata is, hogy a kollégiumot kórházzá alakítják át, de végül a professzorok és a kollégiumi főgondnok tiltakozása következtében ettől elálltak. Az iskolai rend végül csak késő ősze állt helyre. Az 1866-os lokális járvány idején csak rövid időre halasztották el az iskolaév megkezdését.

Kulcsszavak: Debreceni Református Kollégium, járvány, kolera, iskolabezárás

THE MEASURES TAKEN BY THE REFORMED COLLEGE IN DEBRECEN DURING THE CHOLERA EPIDEMICS OF 1831 AND 1866. In Debrecen, the cholera epidemic of 1831 caused great devastation, killing almost 7.5% of the population. The cure for the epidemic was not yet known, so preventive measures (closures, quarantine) were taken to stop the spread of it. Already the news of the disease caused anxiety among professors, who sought to get the latest news from the city. For a long time, they resisted closing the school, but when the epidemic began to take its toll in the city at the end of July, they were forced to act. Many of the students had left the school early, but those who remained were looked after by the professors. As the epidemic situation worsened, the city even considered converting the college into a hospital, but this was eventually abandoned following protests from the professors and the college's curator. School order was finally restored only in the late autumn. The start of the school year was only briefly postponed during the local epidemic of 1866.

Keywords: Reformed College of Debrecen, epidemic, cholera, closing schools

Beérkezett: 2023. 01. 05.
Közlésre elfogadva: 2023. 04. 15.
Copyright GERUNDIUM

A 2020-ban induló, és a tanulmány írásáig le nem csengő Covid-pandémia újból ráirányította a figyelmet az elmúlt évszázadok pusztító járványaira. 2020 tavaszán – mintegy évszázadnyi viszonylag nyugalmas időszak után – mindannyian megdöbbenve figyeltük a híreket a szigorú korlátozó intézkedésekről, melyek az oktatási intézményeinket sem kímélték. Az iskolák hónapokra történő bezárása – bár elkerülhetetlennek tűnt az emberi életek megmentése érdekében – ma még talán nem is egészen ismert károkat okozott a diákok lelki és közösségi fejlődésében. Sokszor értetlenül álltunk a döntéshozók szigorú, az iskolai életet korlátozó elképzelései előtt, holott a járványok a korábbi évszázadokban is hasonlóan szigorú intézkedések megtételére kényszerítették a városi és iskolai vezetőket, mivel akkoriban is a közösségi élet megtiltása és az iskolák bezárása tűnt az egyetlen lehetséges útnak a járvány megállítására. Az alábbiakban az 1831-es, jelentős számú debreceni áldozatot szedő, és az 1866-os, sokkal kevesebb áldozatot követelő kolerajárványra adott kollégiumi intézkedéseket ismertetem.

Az indiai szubkontinensről 1817-ben kiinduló kolerajárvány 1830-ban érte el Galíciát.¹ A kortársak meglehetősen egyszerű, de a kor gyakorlatának megfelelő módszerekkel – katonai kordon, karantén – próbálták a járvány terjedését megfékezni, de hiába, mivel 1831 nyarán már az északkeleti megyéinkbe, Szepesbe, Zemplénbe, Sárosba, Gömörbe, Abaújba is eljutott a kolera. A betegség híre megérkezett Debrecenbe is, ahol a magisztrátus július 5-én állandó egészségügyi bizottságot állított fel, amelyben városi szenátorok és orvosok vettek részt. A Debrecen határába érkezőket szigorúan ellenőrizték, a várost pedig kisebb részekre osztották fel, melyek egy-egy orvos felügyelete alá kerültek. A városi tanácsot kötelezték tartalék élelem beszerzésére, illetve ún. veszteglő házakat hoztak létre, ahol tíz napig tartották megfigyelés alatt azokat is, akik egészséges helyről érkeztek.² 1831. július 24-én végül Debrecenben is felütötte fejét a járvány, amelyben a város lakosságának 7,4%-a, vagyis 2152 fő lelte halálát.³

A Kollégiumban már a betegség városi megjelenése előtt aggodalmat szültek a kolera-ról szóló hírek. Az első bejegyzés a tanárkari jegyzőkönyvben július 1. délelőttjéről származik. A rektor, Kerekes Ferenc, arról tájékoztatta az egybegyűlt professzorokat, hogy egy nappal korábban felkereste Zilahi Sámuel városi orvost, aki megnyugtatta, hogy egy, a városban meghalt idegen ember halálának oka nem kolera volt. Arról is tudomást szerzett a rektor, hogy a városi tanács tudakozódó leveleket küldött azon helyekre, ahol az a hír járta, hogy a kolera felütötte a fejét. A rektort láthatólag nem nyugtatták meg az orvos szavai, ugyanis a tanácsülés reggelén felkereste a város főbíróját, Rakovszky Dánielt, aki egyben a Kollégium kurátora is volt, hogy tájékoztassa arról, mit tudott meg a magisztrátus a kolera ügyében. Rakovszky beszámolója szerint ekkor a hajdúvárosokban még nem terjedt a járvány, bár Dorogról már az a hír járta, hogy ott

¹ IGNÁCZY Béla, *A debreceni kolerajárvány* (Budapest: Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Rt., 1933), 5.

² HAÁSZ Imre, „Az első kolerajárvány Debrecenben”, *Debreceni Szemle*, 8, 10. sz. (1934): 454–461., 454–456.

³ SZENDINÉ ORVOS Erzsébet, „Zsebők József orvos jelentése az 1831. évi koleráról”, *Új nézőpont*, 5, 4. sz. (2018): 55–86., 55.

megjelent. Tokajt és négy szatmári várost viszont be kellett zárni. A magisztrátus ezek után azonnal írt a Helytartótanácsnak a kolera ügyében.

A professzori gyűlés a várostól és Rakovszkytól érkezett hírek hallatán fontos végzést hozott. Mivel a kolera híre a diákok aggódó szüleihez is eljutott, ezért a kollégiumi tanulóifjúság ügyében kérték Rakovszky Dániel kurátort, hogy konzisztoriális gyűlést hívjon össze minél előbb. Ha a konzisztórium úgy látta volna, hogy a diákokat el kell küldeni, akkor annak még a Helytartótanácsnak a – feltehetőleg a város bezárását előíró – királyi rendelete előtt kellett volna megtörténnie. Ráadásul néhány aggódó szülő már elvitte a gyermekét.⁴

Július 1-jén délutánra újabb gyűlést hívtak össze. Mivel Csécsi Imre szenior, akit megbíztak a Rakovszkyknak szánt levél átadásával, a kurátort nem találta otthon, ezért lovas futárt küldtek a kurátor tanyájára, de a gyűlés idejéig még nem kaptak választ.⁵ Másnap reggel viszont azt jelentette a rektor, hogy még előző este felkereste Rakovszkyt a tanyáján, akivel sokáig értekezett a helyzetről, és kérte személyesen is a konzisztoriális gyűlés megtartását, melyet a jelentéstevés napján, tehát július 2-án össze is hívtak.⁶

A konzisztoriális gyűlésen elnökölt Budai Ézsaiás püspök, illetve Rakovszky Dániel kurátor, továbbá szenátorok, főjegyző és aljegyző, főrmender, illetve a professzorok és Szoboszlai Papp István prédikátor vettek részt. A gyűlés fő témája az volt, hogy mi legyen azokkal a nem helyi tanulókkal, akik haza akarnak menni, vagy a szülei haza hívják őket. A főbíró a tanácskozás megkezdése előtt felolvasta Szatmár vármegye főispánjának, Vétsey Miklósnak, illetve Bónis Sámuel, valamint Sombory Imre Szabolcs és Bihar vármegye alispánjainak a debreceni magisztrátushoz írt leveleit. Ezekből az derült ki, hogy Szabolcs és Szatmár vármegyékben azokat a településeket, ahol a járvány kitört, bezárták, viszont Debrecenben még nem volt példa megbetegedésre, ezért úgy gondolták, hogy az iskola bezárása nemcsak szükségtelen, hanem káros is lett volna, mivel a környéken és a távolabbi helyeken is gyanút kelthetett volna a város egészségügyi helyzetét illetően. Ugyanakkor azt is mérlegelték, hogy a szülőket az nyugtatta volna meg, ha a gyermekeiket ezen körülmények között otthon maguk mellett tudhatták volna. Végül úgy döntöttek, hogy értesítik a diákokat, és elmondják nekik, mely Szabolcs és Szatmár vármegyei településeket kellett kolera miatt bezárni. Debrecenben viszont ekkor (még) nem volt nyoma a betegségnek. Ennek következtében a kollégiumi diákságot nem küldték haza, hanem alsó és felső évfolyamokon egyaránt tovább folytatták a tanítást. A nem helyi diákokat viszont, akiket szülei hazahívtak, vagy a diákok maguk akartak hazamenni, elengedték. A diákok távozásához viszont szigorú adminisztrációs feltételeket kötöttek. A felsőbb éveseknek a rektortól, alsóbb évfolyamosoknak a *classium inspectortól* kellett írásbeli engedélyt kérniük a távozásra, illetve a helyi jegyzőtől útlevelet (*passus*) kellett igényelniük, amely nélkül utazni egyébként

⁴ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (a továbbiakban: TtREL) II.1.d. *Tanárkari jegyzőkönyvek* 3. k. 865–866.

⁵ Uo., 866–867.

⁶ Uo., 867.

sem lehetett. Arról is döntöttek, hogy a járványveszély elmúltával újságban és a püspökségen keresztül értesítik a diákokat és azoknak haladéktalanul vissza kell térniük az iskolába, hogy az egész iskolai évük, amelyet éppen félbeszakítottak, el ne vesszen. A magisztrátust megkérték, hogy az elbocsátandó ifjak számára olyan útlevelet adjon, amely a szülőket, településeket megnyugtatja az elküldés okáról, a tanulóknak pedig szabad utazást biztosít.⁷

Az ülés után délután valóban össze is hívták a diákokat, ahol ismertették velük a végzéseket. A hivatalt viselőknak (*officialisok*, *publicus praeceptorok*, Kollégium gazdája) megtiltották, hogy elhagyják az iskolát, különösen is a *publicus praeceptorok* figyelmét hívták fel, hogy akkor is órát kell tartaniuk, ha a diákjaik létszáma megcsappanna. A tanulókat megnyugtatták, hogyha a járvány, vagy más akadályok miatt nem tudnának is hazamenni, gondoskodni fognak róluk. Az elutazást választókat figyelmeztették, hogy ha a hazájukat vagy az oda vezető utat lezárják, előfordulhat, hogy már nem térhetnek vissza Debrecenbe, ezért azt javasolták nekik, hogy gondolják meg, útra kelnek-e egyáltalán. Az utazóknak viszont a lelkére kötötték, hogy az útleveleiket mindenütt mutassák fel, illetve az ellenőrzést (strázsákat) ne kerüljék el, de ne is kerüljenek az ellenőrökkel konfliktusba, mert annak súlyos következményei lehetnek.⁸ A végzésről másnap Péchy Imre főkurátort is értesítették. Ebből kiderült, hogy mind az alsó, mind a felső osztályos diákok nagy része elment, a Kollégium vezetői pedig tartván a város bezárásától, előbb az iskolai előjárósághoz folyamodtak a további rendelkezések ügyében, és csak most, egy nappal később tájékoztatták a főkurátort.⁹

Mivel a diákok egy része továbbra is a Kollégiumban maradt, rendelkezni kellett arról is, hogyan történjen az ellátásuk. A Kollégiumban modern értelemben vett menza (tápitézet) csak a 19. században jött létre, a korábban kialakult gyakorlat szerint az ún. pedagógus (*paedagogium*) diákokat a városi polgárok látták el étellel a gyermekeik tanítása fejében, az *alumnusok* a Kollégium konyhájáról étkeztek, akiknek az élelmezését vagy maguk, vagy jótévedők, esetleg a debreceni egyház biztosította, és voltak az *expectansok*, akik csak kenyeret kaptak, a többi ételmet pedig valamelyik városi jótévedőtől kapták.¹⁰ A *paedagogiumon* lévő diákokat a szülők úgy támogatták, hogy gyermekeik után pénzzel (*nummisták*) vagy kenyérrrel (*panisták*), illetve főtt étellel (*cibisták*) fizettek.¹¹ A járványhelyzetben foglalkozni kellett a diákok lakhatásával, élelmezésével, tanításával, ahogy arról a július 4-én hozott professzori rendelkezés döntött. Az együtt lakó és étkező diákok neveit felírták, továbbá előírták, hogy kettőnél több diák ne lakjon egy szobában, valamint a diákokat az alsó szobákból a felsőkbe költöz-

⁷ Uo., 867–870.

⁸ Uo., 871.

⁹ Uo., 872.

¹⁰ RÁCZ István, *Az ország iskolája. A Debreceni Református Kollégium gazdasági erőforrásai* (Debrecen: Debreceni Református Kollégium, 1955), 219.

¹¹ CSOHÁNY János, „A korszakváltás évszázada (1849–1950)”, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, 192–300. (Budapest: Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988), 285.

tették.¹² Az élmezéssel kapcsolatban megszabták, hogy a *paedagogiumon* lévő diákokat úgy lássák el *cibistákkal* és *panistákkal*, hogy az élmezésük teljesen megoldott legyen.¹³ Az *alumnusokról* a *dispensator* (az élelmiszerek diákfelelőse¹⁴) és a kollégiumi gazda gondoskodott. A *paedagogium* ellátásából megmaradt *cibistákat* pedig szintén az *alumnusokról* való gondoskodásra engedték át. A kollégiumi terheket, melyeket a *gregarius* (jó tanuló¹⁵) diákok vittek, ezek után minden Kollégiumban maradt *gregarius* diáknak – kisebbnek és nagyobbak egyaránt – kellett vinnie, szabadon megszabott büntetés terhe alatt. Az ivóvíz felhordására¹⁶ segítséget a tanácstól kértek, mivel a szolgáknak az ételeket kellett hozniuk. Az órákat még kisszámú diák esetén is meg kellett tartani, sőt a magánórákra is szétosztották a diákokat. A kollégiumi gazdáknak gondoskodniuk kellett a Kollégium udvarának, az auditoriumoknak és az osztályoknak a tisztántartásáról. A Kollégiumot elhagyott diákok holmiját összeszedték, összeírták, és egy használaton kívüli szobába zárták. Az esti könyörgést továbbra is elmondták, de azt hozzáigazították a járványhelyzethez. Természetesen az ellátás mellett a diákok egészségi állapotát is folyamatosan figyelemmel kellett kísérni, ezért kirendeltek egy felügyelőt, akinek mindennap a rend és tisztaság vizsgálata mellett a diákokat is szemrevételeznie kellett, hogy egészségesek-e, és erről a *contrascribának* (senior helyettese) kellett jelentést tennie, aki pedig ezt a professzoroknak adta tovább. Ugyancsak figyeltek a szolgák egészségi állapotára is, az őket felügyelő személy a *classium inspectornak*, vagy ha azt nem érte el, akkor a rektor professzornak kellett referálnia, hogy a szükséges rendelkezéseket meghozhassák. A főkurátor, Péchy Imre levelét felolvasták, aki jóváhagyta a professzoroknak az aktuális helyzetben és a kolera kitörése esetére a diákság ügyében tett rendeleteit.¹⁷

Ugyanebben a rendeletben fogalmazták meg a Kollégiumot elhagyni kívánó diákok számára kiadott útlevelet is:

Mi N. N. Szabad, és Királyi Debreczen Városának Bírája, Polgár Mestere, és L. S. Tanátssa, adjuk tudtokra mindeneknek, a' kiknek illik, hogy részszerént Hivatalos, részszerént magános Tudósítások szerént, a' szomszéd T. Ns Szabólt, és Szathmár Vármegyékben, a Tisza mellett fekvő némely Helységekben magát

¹² TtREL II.1.d.3. k. 873.

¹³ TtREL II.1.d.3. k. 873.

¹⁴ TÓTH Béla, „A Kollégium története a XVIII. században”, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, 66–150. (Budapest: Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988), 85.

¹⁵ RÁCZ István, *Debreceni deákok*, Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani VI (Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, 1997), 363.

¹⁶ Bár a 19. század első éveiben folytak tárgyalások arról, hogy a Kollégium udvarán kutat kellene ásni, ez azonban nem valósult meg, sőt még 1847-ben is a városból hordták a vizet. Vízvezeték és a csatornahálózat a kolerajárvány idején még a városban sem volt kiépítve. G. SZABÓ Botond, „A Kollégium épületeinek története”, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, 351–392. (Budapest: Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988), 381–382.

¹⁷ TtREL II.1.d.3. k. 873.

az úgy nevezett Cholera nyavalya mutogatván; ámbár ez a' környék, különösen pedig ez a' Város, Isten Kegyelméből, minden ilyen veszedelmes nyavajától még eddig ment, és tiszta: - ahhozképpent a' helybeli Ref. Collegiumban a' tanításra felvigyázó Előljáróságnak rendeléséből, a' közönséges Tanítások ezután is fognak folytatódni: minthogy mindazáltal levelünket mutató Tanuló N. N. kíván a' Hozzá tartozóknak is megnyugtatására innen elútatni; arra nézve minden Úri rendek, Jó Uraink, és Jóakaróink illendőképpen kértetnek, hogy a' fent említett Útast igaz jártabeli, és Isten Kegyelméből egészséges Helyből indúlt Személynek lenni esmervén: mindenütt szabadon, és békével bocsátani és bocsáttatni ne terheltesenek.

Debreczenben 1831-dik Esztendő-Hónap-napján.¹⁸

Az első napokban sietve meghozott rendelkezések után látható volt, hogy nem minden diák vette kellőképpen komolyan az új helyzetet. A július 9-én tartott professzori gyűlésen már arra panaszkodtak, hogy néhány itthon maradt tógás diák sem órára, sem templomba nem jár el, egyéb kollégiumi terhekből is kivonja magát, ugyanakkor a nevüket nem írták fel a kollégiumi tisztségviselők. A professzorok ezek után összehívták a diákokat, ahol a *beneficiumot* élvezőket azzal fenyegették meg, hogy elvesztik ösztöndíjukat és börtönbe vetik, esetleg még ki is csaphatják őket, különösképpen, ha a templomból elmaradnak. A *beneficiumot* nem élvezők, mint az *instructorok*, neveinek feljegyzését a szeniorra és a *contrascribára* bízta azzal a céllal, hogy amikor majd mégis szeretnének *beneficiumhoz* jutni, akkor azt ne kaphassák meg.¹⁹

A kolera nemcsak közvetlenül befolyásolta a Kollégium mindennapjait, hanem közvetve is. A Kollégiumnak ösztöndíjas helyet (*alumniát*) biztosító Szarka Dániel azért reklamált, mert a professzorok nem jelöltek senkit az ösztöndíjára. A professzorok azt válaszolták, hogy volt már két diák egy évig az ösztöndíjas helyen, viszont nem tudták, hogy mi Szarka pontos szándéka az ösztöndíjjal kapcsolatban. Ha a kolera ki nem tört volna, akkor levelet küldtek volna Szarkának a hazamenő diákokkal, hogy megtudják a további terveit az ösztöndíjra vonatkozóan, és a jelöléseket is elküldték volna neki. Azt is elhatározták, hogy tájékoztatják a jótévőt a Kollégium aktuális helyzetéről.²⁰

A kolera környékbeli megjelenése nagyobb óvatosságra intette a várost, sokkal szigorúbb ellenőrzés alá vonták a Debreczenbe bejönni kívánókat. A várost kettős őrséggel vették körül, a külső vonalon a pusztákra vezető utaknál, a belső vonalon a városba vezető utak mentén volt ellenőrzés.²¹ A külső vonalon fogtak el az őrök egy Füredi Dániel nevű diákot, akit a Csukás csapszékben létrehozott veszteglő intézetben tartottak megfigyelés alatt. Mivel jövele céljáról ellentmondásos elbeszélésbe keveredett, ezért a városi pénztárnok hivatalos levélben kereste meg a Kollégiumot. Kerekes rektor vála-

¹⁸ TtREL II.1.d.3. k. 874.

¹⁹ TtREL II.1.d.3. k. 874–875.

²⁰ Uo., 875. (július 20.).

²¹ HAÁsz, „Az első kolerajárvány...”, 456.

szában leírta, hogy egy árva fiúról van szó, akit Kunszentmiklóson élő férjezett nővérei fogadtak magukhoz. A Kollégiumban ugyan mint tógás diák elkezdte tanulmányait, de húsvét után már órákra sem nagyon járt, majd a Szent György napi vásár hetében egy kunszentmiklósi részeges diáktársával együtt elhagyta az iskolát, és hazament. A nővérének azt hazudta, hogy engedéllyel távozott el, de adóssága maradt Debrecenben, ezért testvére kisegítette pénzzel. Bár visszaindult Debrecenbe, de majd' másfél hónapig nem lehetett tudni, hol járt. Július 12-én azonban megjelent a Kollégiumban, ahol több társa is kérdőre vonta, mivel órá gyanakodtak, hogy meglopta őket. Füredi ezek után kiszakította magát az öt fenyegető diákok közül, majd azt mondta, hogy katonának áll, de ez a professzor tudomása szerint nem történt meg. A rektor kérte, hogy a megfigyelési karantén lejárta után adják ki a Kollégiumnak Füredit, mert az iskolai törvényszék elé kell állnia lopás gyanúja miatt.²² A karantén letelte után valóban törvényszék elé is került, ahol az elszökése, kóborlása miatt megdorgálták. Lopás gyanújával is megvádolták, de azt tagadta. Mivel nem voltak jelen tanúk, ezért a lopást minden kétséget kizáróan rábizonyítani nem lehetett. Bár a szökése és iszákossága miatt ki kellett volna csapni, de a járványhelyzet miatt ezt nem tették meg, hanem bent tartották a Kollégiumban, s majd későbbre halasztották a többi diákkal való szembesítést is.²³

A város által bevezetett szigorú óvintézkedések nem használtak, a kolerát behurcolták és július 24-én éjszaka meghalt az első beteg.²⁴ A hírre a professzorok 25-én délelőtt rendkívüli gyűlést tartottak. Arról rendelkeztek, hogy az itthon maradt diákok ételmezéséről továbbra is gondoskodni kell, a bejárósokról pedig majd külön kell intézkedni. A konzisztóriumot pedig értesíteni kell minderről. A járvány tényleges kirobbanásával együtt beszüntették az iskolai tanítást addig, amíg a helyzet nem javul, melyről a végzés szerint a szülőket értesítik.²⁵ Az iskolák bezárásáról egyébként a városi magisztrátus is döntött.²⁶ A délutáni professzori gyűlésen arról számoltak be, hogy Rakovszky Dániel kurátort keresték meg, mitévők legyenek a diákok ellátásával kapcsolatban, ugyanis azok a polgárok, akik gyermekeiket főzésért tanították, most már nem főztek. Mivel Rakovszkyt éppen nem tudták elérni, ezért maguk a következő végzést hozták Szentgyörgyi József főorvos javaslatára²⁷:

„minden Deákra minden nap számlálni kell 1 font húst, minden szolgára minden nap egy fél fontot, melyből ebédnek és vatsorának kell kitelni ilyen módon: Délben legyen levesek, és vastag ételek hússal, estve is levesek, melyet a déli húslévből hagyjon meg a főző, és vetretze-petsenye, vagy gulyásos-hús. Ezeket

²² TtREL II.1.d.3. k. 876–877. (július 30.).

²³ Uo., 877–878.

²⁴ HAÁsz, „Az első kolerajárvány...”, 458.

²⁵ TtREL II.1.d.3. k. 878.

²⁶ MNL HBML IV.1011.a 101. k. 269.

²⁷ TAKÁCS Béla, „A debreceni Református Kollégium egészségügye XVIII-XIX. században”, in: *Debrecen vonzásában*, sajtó alá rendezte BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor (Debrecen: Kapitális, 2005), 53.

kívül minden reggel minden Deáknak egy kis pohár szilva pálinka, és egészsz napra 1 meszszely²⁸ bor; a' szolgálknak is minden nap egy pohár szilva pálinka, és két szolgálának 1 meszszely bor minden napra.”

Több diák, akik a városban laktak, de a Kollégiumban tanultak és minden terhet vittek, kérték, hogy a Kollégium róluk is gondoskodjon. Erre ígéretet is kaptak azzal a feltétellel, ha beköltöznek a Kollégiumba. Azok a diákok viszont, akiket szüleik el tudtak tartani, kötelesek voltak otthon maradni.²⁹ A tisztségviselő diákokat azonban nem engedték a városba kiköltözni, hiába kérte a senior Csécsi Imre, a *contrascriba* Meleg Dániel és a *juratus* (esküdt deák) Nagy József a professzorokhoz címzett levelükben. A professzorok azzal érveltek, hogy a tisztségviselő diákokat nem tudják és nem is lehet másokkal helyettesíteni, hiszen vannak olyan személyes feladatok, melyeket másokra nem bízhatnak. A diákok professzorokhoz intézett levelükben azt is kifejtették, hogy attól tartottak, amennyiben elhagyják a Kollégiumot, a Nyulason (Debrecen északi városrésze) levő contumaciális (karantén vagy veszteglő) házba viszik őket. Ez a felvétel elgondolkodtatta a tanárokat, hogy szükség lenne nekik is egy saját házat kijelölni veszteglő épületnek, hogy ne kelljen a nyulasi karanténba küldeni a diákokat. A professzorok úgy döntöttek, hogy a Kollégium házai közül a Diószegi-ház³⁰ lenne alkalmas a karanténépület kijelölésére. Ez azonban nem állt üresen, Hollósy János *compactor* (könyvkötő) lakott benne, aki viszont már két éve nem fizette meg a lakbért, ezért neki másik épületbe kellett költöznie. Egy saját karanténépület kijelölését az is szükségessé tette, hogy két kollégiumi diák a végzés idején éppen a contumaciális házban volt, mivel olyan emberekkel érintkeztek, akik korábban kolerában haltak meg.³¹

A professzorok a debreceni református egyháznak is jelentették az oktatás megszüntetését és a diákok ellátásának szükségességét. A július 26-án tartott egyházi gyűlésén a professzorokat arra utasították, hogy bár az oktatás megszűnt, de a Kollégiumban lakó 58 diákról és 18 szolga gyerekről továbbra is gondoskodjanak. Főzessenek ebédre levest és húst valamivel összerakva, illetve vacsorára szintén levest és még valamit, továbbá kenyeret is süttessenek, hogy a diákok semmiben ne szenvedjenek hiányt.³² A professzorok július 29-én a városi magisztrátushoz folyamodtak, hogy a városi gazdahivatalnál és a kapitányszéknél járjanak közben, hogy ha több ivóvízre lenne szükség, akkor az legyen készenlétben, a szolga gyerekeknek pedig ne kelljen feladataikat ellátni, hátha akkor nem hurcolják be a diákság közé a kolerát. A kollégiumi gazdát pedig arra kérték a professzorok, hogy készíttessen még egy vashordót, hogy legyen mindig elég víz inni, főzni, sütni.³³

²⁸ Régi úrmérték: 0,4242 liter. Magyar Néprajzi Lexikon, hozzáférés dátuma: 2023. 02. 07. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1780.html>.

²⁹ TtREL II.1.d.3. k. 879.

³⁰ A ház ma a Széchenyi utcában áll, az egykori debreceni főbíró, Diószegi Sámuel otthona volt. <https://www.muemlekiem.hu/muemlek/show/5269>.

³¹ TtREL II.1.d.3. k. 880–881.

³² Uo., 881.

³³ Uo., 882.

Bár a professzorok július 26-án megtiltották a kollégiumi diáktisztviselőknek a városba való kiköltözést, mivel hivataluk ellátására a Kollégiumban volt szükség, a magisztrátusi jegyzőkönyvben július 29-én már az a bejegyzés született, hogy két orvosnak készülő diák, név szerint Csécsi Imre szenior és Nagy József *juratus* diák a betegek körüli szolgálatra jelentkeztek. Mivel minden segítő kézre szükség volt, ezért azt rendelték, hogy a két diákot a betegellátásba vegyék fel.³⁴ Kettejük orvosi szolgálatáról a kollégiumi tanárkari jegyzőkönyvek nem tesznek említést, de *A' Cholera nyavalva dolgában rendelt Polgári és Katonai elegyes Kiküldöttség jegyzőkönyve* szerint Csécsi Imre augusztus 14-én még a Csapó utcai ispotályban teljesített szolgálatot Zsebők József orvos és Szemerjai Zsigmond alsebéz mellett.³⁵

A városban az első kolerás ispotályt július 1-jén az Epreskertben lévő selyembogárszínben helyezték el. A kialakítása meglehetősen kezdetleges volt, a helyiségben deszkafalakkal három osztályt különítettek el, tettek bele ágyakat, asztalokat, székeket.³⁶ Ezen kívül három épületet jelöltek még ki járványkórháznak: a Szeles-beli állást, a Várad utcai dohányraktárat és a Péterfia utca végén a salétromfőző épületét. Július végére azonban már ez is kevésnek bizonyult, így minden utcában megtettek egy-egy épületet kórháznak.³⁷ Július 30-án a biztosi gyűlés úgy döntött, hogy

„szükségesnek tartja egy oly fő Kórházat állítani fel, mely mind nagyságára, mind kiterjedésére nézve azon célznak, hogy az uttzánként lévő kisebb kórházakból orvosaink által általtenni parantsolt betegeket befogadhassa, tökéletesen megfeleljen. Ezen célra legalkalmasabbnak találta a Biztosi Gyűlés a Helybeli Reformatum Collegiumnak újabb épületjét, a' mely épület különben is az elzáró linea pontjába esik és a' mely tágas szobáira és alkalmas helyen való fekvésére nézve minekutánna a' Classisokból Auditoriumokból az ülő padok, és székek ki fognak takarítódni több száz beteget befogadhat, mely dologba ezen Biztosi Gyűlés maga eleibe hivatván mostani Rector Professor ide haza nem léte miatt Professor Erdélyi József Urat, minekutánna elébe terjesztődött volna városunknak szomorú helyhezterése a' nevezett Collegium újabb épületjének ezen uralkodó közszükségre való által adását mind maga, mind Professor Társai nevekbe Hazafiu bízgósággal ajánlotta: egyedül azt kérvén, hogy azon 75. [sic!] Tanuló Deák Ifjaktól kik ezenn közinségben ezenn Anya Városba szorúltak, és a N. Collegium közönséges Pénztárából tápláltatnak ezen Biztosi Gyűlés olyan határozást tenni méltóztatna, hogy a' nevezett tanuló Ifjak ezután is élelembeli szükségét ne lássanak. Erre való nézve legcélerányosabbnak látná azt, ha a' nevezett Ifjak Városunknak egészséges részeiben lakó Polgárok házainál szállásolni kiosztatnának és ugyan azon Polgárok midőn ezen tanuló Ifjak Lakheljeből a' közönséges

³⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HBML) IV.1011. a. *Tanácsulési és közgyűlési jegyzőkönyvek* 101. k. 276.

³⁵ MNL HBML IV.1011.dd *Kolerabizottság iratai* 1. d. 179.

³⁶ HAÁSZ, „Az első kolerajárvány...”, 458.

³⁷ SZENDINÉ, „Zsebők József...”, 59.

szükség miatt kiszorítatnak azon tsekély áldozatot, mely ezeknek minden napi tápláltatásokra meg kívántatik tölleők ne sajnállanak: igérvén, hogy az ilyen házi gazdákat a' mennyire a N. Collegium bészáródott jövedelembeli forrása megen-
gedi részszerént buzával, részszerént kész pénzbeli segedelemmel fogják segíteni. Mely kinyilatkoztatása tisztelt Professor Urnak köszönettel fogadódván, meg fog tevődni a' rendelés hogy vizsgálódjon meg az mi módon lehessen a' Tanuló Ifjaknak betsületes Polgárok házaikhoz leendő kiszállítását eszközölni.”³⁸

Mivel a Kollégiumban a kolera már felütötte a fejét a diákok körében, másnap a templom és Kollégium között tartottak a professzorok gyűlést. Jóllehet a biztosi gyűlés jegyzőkönyvéből úgy tűnik, hogy Erdélyi József professzor hazafias kötelességből hajlandó lett volna átengedni a Kollégium épületét, amennyiben a diákokat sikerül városi polgároknál a Kollégium által biztosított ellátással elhelyezni, a július 31-én tartott gyűlésen Erdélyi viszont azt közölte, hogy előbb *„ezen nagy következésű fontos Tárgyat közlenem kell nem tsak Tiszti Társaimmal, hanem a' Helybeli superintendentialis Előljáróinkal is”*.³⁹ Erre vonatkozóan nincsen ugyan adat a biztosi gyűlés jegyzőkönyvében, de Kerekes Ferenc rektor azonnal felkereste Rakovszky Dániel főbíróat és főkurátort, illetve Budai Ézsás püspököt, hogy tájékoztassa őket a biztosi gyűlés szándékáról. Sárvári Pál pedig Péchy Imre kollégiumi főkurátornak küldött levelet, amelyben leírta, hogy miért fél a professzori kar a határozat végrehajtásától, és kérte a főgondnok közbenjárását a Kollégium ügyében. A kollégiumi tisztségviselő diákoknak meghagyták, ha a biztosi gyűlés valamilyen lépést kívánna tenni, akkor azonnal értesítsék a professzorokat.⁴⁰ Péchy Imre főgondnokhoz írt levelükben a professzorok kifejtették, hogy a Kollégium kórház létesítésének céljából való átadását az egészségre ügyelő városi bizottság már nem kérdésnek, hanem végrehajtandó feladatnak tekintette, a Kollégiumban tartózkodó 76 diákot pedig a városban kívánták elszállásolni. A professzorok azzal érveltek a Kollégium járványkórházzá alakítása ellen, hogy a városban volt másik épület, mely ennek a célnak jobban megfelelt volna (városon kívüli ispotály, utcák házai, színek, istállók, vendégfogadók, ferences kolostor, de még akár a templomok is). Attól is tartottak, hogy a könyvtár, a múzeum és a levéltár állománya megfertőződik a betegséggel. A kór a levél írásáig főleg a külső városrészekben pusztított, így jogosan féltek attól, hogy a város közepén álló Kollégiumon keresztül mindenhol elterjedne a járvány. A diákok városba kibocsátását sem tartották szerencsésnek, hiszen ez a városi polgárokra nagy terhet rótt volna, illetve a professzorok sem tudtak volna gondoskodni róluk, holott a szülők rájuk bízta gyermekeiket. A Kollégiumban viszont élelemmel látták el őket, ruháik tisztántartásáról gondoskodtak, a szobáikat, melyben csak két-három

³⁸ MNL HBML IV.1011.dd *Kolerabizottság iratai* 1. d. 115–117.

³⁹ TtREL II.1.d.3. k. 883.

⁴⁰ Uo., 884.

fő lakott, naponta füstölték. Mindennap ellenőrizték a diákok egészségi állapotát, ennek köszönhetően a levél írásáig mindössze egy diák betegedett meg, de az is enyhe tünetekkel vészelt át a kórt. A diákokat a városba nem engedték ki, csak a templom és a Kollégium közötti részre mehettek ki naponta meghatározott időben. Mindezeket figyelembe véve kérték a főgondnok közbenjárását az egészségre ügyelő bizottságnál.⁴¹

A gyűlés bezárása után nem sokkal Zilahi Sámuel városi orvos, Neuhold [József] katonarvos és Joó József esküdt meg is érkeztek a Kollégiumba, hogy megvizsgálják, milyen módon lehetne azt ispotállyá alakítani. A rektor és Sárvári Pál professzor közösen próbálták meggyőzni a küldötteket arról, miért is lenne alkalmatlan a Kollégium járványkórháznak.⁴² Néhány nap elteltével, augusztus 2-án megérkezett Péchy Imre főgondnok válasza, melyben a professzoroknak adott igazat a Kollégium járványkórházzá alakítása elleni tiltakozásukban. A professzorok megnyugtatóra csatolta másolatban Rakovszky Dániel főbíróhoz írt levelét. Ebben kifejtette, hogy közveszély idején középületekhez igen, de iskolákhoz – azok kórházzá alakítása ügyében – csak végszükség esetén lehet nyúlni. Ennek oka, hogy a járvány elmúltával az épületet majd' két esztendeig nem lehetne tanítás céljára használni, mivel teljesen újra kellene azt vakolni. Arra is hivatkozott, hogy a Helytartótanács rendelete szerint az ispotályoknak a városok végén vagy azokon kívül kell lenniük. A Kollégium viszont a város közepén áll, így oda a betegeket gyakorlatilag az egész városon keresztül kellene szállítani, ami hozzájárulna a betegség további terjesztéséhez. Végső esetben hajlandó lett volna Péchy abba bele-menni, hogy katonákat szállásoljanak el a Kollégium régi épületében az ispotály helyett, de ebben az esetben a két épületszárnyat jól el kellett volna különíteni egymástól úgy, hogy a Kollégium udvarára nyíló ajtókat elrekesztik. A főbírótól pedig garanciát kért arra vonatkozóan, hogy a veszély elmúltával az épületet eredeti állapotába vissza-állítják. Attól is félt a főgondnok, ha az új épületet átengedik kórháznak, a szülők nem mernék elengedni gyermekeiket a Kollégiumba, illetve megismételte a professzorok azon állásfoglalását, hogy a dologi állomány megfertőződhet a kolerával.⁴³ Péchy közbenjárása sikeres volt, mert az iskola végül megmenekült a kórházzá való átalakítástól.

Az elkövetkező hetekben nincsen a kolerával kapcsolatos bejegyzés a tanárkari jegyzőkönyvekben. Augusztus folyamán rengeteg halálos áldozatot szedett a kór, augusztus 5-én egy nap alatt 181-en haltak bele a fertőzésbe. A hónap vége felé aztán csökkent a kolerás esetek száma.⁴⁴ Augusztus 31-én a professzorok rendkívüli ülést tartottak, ahol felvetették, hogy az alsóbb osztályokban esetleg elindulhatna a tanítás, illetve a kolerától mentes vidéki területekre kellene szupplikáló (adományt gyűjtő) diákokat küldeni. A felvetésről a püspököt és Rakovszky Dániel kurátort értesítették.⁴⁵ A megbeszélésen

⁴¹ Uo., 884–887.

⁴² Uo., 887.

⁴³ Uo., 887–890.

⁴⁴ HAÁsz, „Az első kolerajárvány...”, 459.

⁴⁵ TtREL II.1.d.3. k. 891.

külön is kiemelték Csécsi Imre városnak tett szolgálatait,⁴⁶ aki orvosi segédként az ispotályban, de még a házaknál is dolgozott, ezért őt a professzorok a püspök és a konzisztórium pártfogásába ajánlották.⁴⁷

Szeptember 1-jén a magisztrátus az orvosok beleegyezésével úgy döntött, hogy a várost a visszaszoruló járvány miatt fel lehet szabadítani a bezárás alól és a szabad ég alatt már istentiszteletet is lehet tartani.⁴⁸ Szeptember 4-én a Kollégium professzorai Rakovszky kurátortól afelől érdeklődtek, hogy a kolera idején Debrecenben maradt diákok kaphatnak-e útlevelet a hazamenetelre. Ezt ekkor még elutasította a kurátor, mivel ezzel kapcsolatban rendelet felsőbb helyen még nem született. A diákok megnyugtatóására bejelentették a professzorok, hogy senkit nem tartóztatnak a Kollégiumban maradásra, de el sem küldenek, mindenkiről gondoskodni fognak. Viszont a haza készülöket figyelmeztették, hogy útlevelet a magisztrátustól egyelőre nem kaphatnak. A szupplikáció kérdése azon helyek felé, ahol már nem voltak koleras esetek, újból felvetődött, de a professzorok egyelőre nem támogatták a diákok kiküldését.⁴⁹ Szeptember 17-én már arról döntöttek a professzorok, hogy a szülőket újsághirdetésen keresztül értesítik a kolera megszűntéről, és megnyugtatókra megírják, a kollégiumi diákság közül, bár ketten megbetegedtek, senki nem halt meg.⁵⁰

Debrecen végül szeptember 23-án oldották fel a zárlat alól, a helyiek elhagyhatták a várost, idegenek útlevéllel bejöhetnek.⁵¹ Ugyanezen a napon felolvasták a városi rendelést, melyben a rektort arra utasították, hogy küldjön éneklő diákokat a temetésre akár énekszóval, akár prédikációval történik a temetés, illetve külön figyelmeztették, hogy a szegények temetésére ingyen is menjenek el a diákok.⁵² Szintén diákok részvételét kérte Szoboszlai Papp István prédikátor⁵³ szeptember 28-án a város három pontjára szabadtérre tervezett istentiszteleten való részvételre.⁵⁴

A járvány megszűntével számos kérdést rendezni kellett. A diákok ellátásával kapcsolatos pénzügyekről tárgyaltak a professzorok október 9-én, a végzés szerint a tanulók ellátására tett költségeket a Kollégium tőke kasszájáról áthárították az *alumnusok* és

⁴⁶ Uo., 892.

⁴⁷ Csécsi valóban szép karriert futott be, Pesten és Bécsben tanult, az utóbbi helyen orvosdoktori címet szerzett. Később a Kollégium tanáraként ásvány-, növény- és vegytant tanított, majd a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái* 2 (Budapest: Hornyánszky, 1893), 221–222. és SZÖGI László, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén*, Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 1 (Budapest–Szeged: Budapest–Gödöllői Egyetemi és Főiskolai Levéltári Szövetség, ELTE Levéltára, 1994), 116, 2887. sz.

⁴⁸ HAÁSZ, „Az első kolerajárvány...”, 460.

⁴⁹ TtREL II.1.d.3. k. 893.

⁵⁰ Uo., 894–895.

⁵¹ HAÁSZ, „Az első kolerajárvány...”, 460.

⁵² TtREL II.1.d.3. k. 895.

⁵³ SZOBOSZLAI PAPP István, *Prédikátor Könyörgések és prédikációk a kolerajárvány idején*, Református Művelődéstörténeti Füzetek 8, szerk. GYÓRI L. János (Debrecen, 1831), (Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2020) címmel jelent meg az egykori prédikátor és egyházkerületi aljegyző írása.

⁵⁴ TtREL II.1.d.3. k. 896.

stipendiansok kasszájára.⁵⁵ A járvány miatt elmaradt órák pótlásáról a főkurátor Péchy Imre érdeklődött október 15-én kelt levelében, és javasolta, hogy újévig pótolják a kiesett oktatást.⁵⁶ A járvány igen rossz hatással volt az újonnan beiratkozók létszámára is, ezért a subscribálás dátumát néhány nappal meghosszabbították, ahogy erről a november 1-jén kelt határozat tudósít. Ugyanekkor azt is elrendelték, hogy a diákok, akik a kolera idején különleges esetre rendelt módon éltek, most már a *remanens* (a Kollégiumban kötelezően visszamaradt) diákok életmódja szerint kötelesek élni.⁵⁷ November 10-én a diákságot is összegyűjtötték, új tisztségviselőket iktattak be, és a törvényeket is felolvasták. Két diák ügyében a püspök döntött, mivel ezek korábban a kolera és a helytartótanácsi rendelet miatt nem vizsgázhattak. Mivel november elején a kolera előtt tanított anyagot ismételték át a diákok, a két ifjúnak is át kellett vennie azokat, majd pedig december második hetében vizsgát tehettek, és ha az sikerült, felsőbb osztályba léphettek.⁵⁸ Mivel az iskolai év félbeszakadt, ezért november elejétől a decemberi vizsgákig tartó időt egyébként is még a félbeszakadt tanévhez számították.⁵⁹

A kolera a városlakók életére nézve is rossz következményekkel járt. Borbély Sándor táblabíró a járványban elvesztette feleségét, gyermekei nevelésére nem tudott elég gondot fordítani, így a Kollégium professzoraihoz fordult segítségért, és kérte, hogy Török Pál *juratus* és *publicus praeceptor* diákot adják a gyermekei mellé instruktornak. A professzorok bár idegennek találták a kérést, mivel *publicus praeceptor*okat nem küldtek ki korábban házitanítónak, de a körülmények ismeretében engedélyt tettek azzal a feltétellel, hogy Török Pál a kollégiumi tisztségeit maradéktalanul ellátja, a tanítás előtt a rábízott diákok magaviseletét felügyeli és az őt kereső szülőket fogadja.⁶⁰

A kolerajárvány bár az ősszel hivatalosan megszűnt, december közepén Kisújszálláson újabb megbetegedéseket jelentettek. Ennek a Kollégium szempontjából azért volt jelentősége, mert a karácsony közeledtével a diákok legációra (ünnepi követségbe) mentek a gyülekezetekhez. Járvány sújtotta helyre viszont a diákokat a professzorok nem engedhették el, így Kisújszállásra és más járványos helyekre legátust 1831 karácsonján nem küldtek. Akik mégis felkerestek egy gyülekezetet, kötelesek voltak az ünnepet követően *testimoniumot* hozni arról, hogy milyen volt ott a közegészségügyi helyzet, hazafelé pedig a gyanús vagy betegség sújtotta helyeket el kellett kerülniük.⁶¹

Bár Debrecenben 1849-ben és 1873-ban is felütötte a fejét a kolera, ezekből az évekből nem maradtak fenn tanárkari feljegyzések. Van azonban bejegyzés 1866-ból, amikor feltehetőleg egy kisebb, lokálisabb járvány tört ki. A tanárkari akták is arra utalnak, hogy a kolera csak szórványosan mutatkozott meg a városban szeptember végén,

⁵⁵ Uo., 896.

⁵⁶ Uo., 897.

⁵⁷ Uo., 897.

⁵⁸ Uo., 901.

⁵⁹ TtREL II.1.d.4. k. 1.

⁶⁰ TtREL II.1.d.3. k. 898–899.

⁶¹ TtREL II.1.d.4. k. 6.

mégis úgy látták jónak a tanárok, ha az október 11-re tervezett tanévnyitót bizonytalan időre elhalasztják, mivel a közelgő vásár miatt egyébként is a megbetegedések számának megugrására számítottak. Erről az országos napilapokat távirat útján értesítették.⁶² Október 26-án kelt tanárkari jegyzőkönyvben viszont már arról döntöttek, hogy a városban annyira csekély a kolerások száma, hogy november 5-én megindulhatott a tanítás.⁶³

Ahogy a tanárkari jegyzőkönyvekből is jól látszik, egy járványhelyzetben az iskola vezetésének gyorsan és határozottan kellett cselekednie. A kollégiumi professzorok folyamatosan tartották a kapcsolatot a városi vezetőkkel, figyelték a híreket, és mindig az aktuális helyzetnek megfelelő döntéseket hoztak. A feljegyzésekből kitűnik, hogy mindig a rájuk bízott diákság érdekeit tartották szem előtt, akkor is, amikor a város saját igényeinek kielégítésére a Kollégiumot járványkórházzá akarta átalakítani. A professzorok és Péchy Imre főkurátor közös határozott fellépésének köszönhetően ez az ötlet nem valósult meg, és talán ezzel is sikerült megakadályozni, hogy a városban egyébként is nagy pusztítást okozó járvány a város közepében kialakítani gondolt járványgócpontra még nagyobb károkat okozzon.

A járvány, ahogy az az elmúlt években magunk is megtapasztalhattuk, az oktatásra is nagy hatással volt. A Kollégiumban is megszűnt körülbelül egy hónapra a tanítás, az így elmaradt órákat viszont a tanév folytatásával pótolni, a tananyagot ismételni kellett.

A professzorok és különösen is Kerekes Ferenc rektor erőfeszítéseinek köszönhetően a Kollégium az 1831-es járványt embervesztés nélkül vészelte át. Az 1866-os járvány idején pedig egy fél hónapos csúszással újra indulhatott az oktatás.

⁶² TtREL II.1.d.25. k. 3r, 3v.

⁶³ Uo., 8r.